

Liberal Teachings of Ludwig von Mises as a Theoretical Basis for the Post-War Reconstruction of Ukraine

UDC: 316.34

DOI: <https://doi.org/10.15421/172328>**Goncharuk-Cholach Tetiana**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5640-2605>, cholachtanya@gmail.com**Huryk Myroslava**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5864-4931>, miroslava1973@gmail.com**Tomakhiv Wolodymyr**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-0527-2510>, wtomahiv@ukr.net*Western Ukrainian National University (Ternopil, Ukraine)*

Abstract

The article reveals some provisions of the teachings of the world-famous scientist from Lviv, the founder of the Austrian economic school, Ludwig von Mises, which formed the basis of classical liberal values and were used in the construction of a modern market economy. Their essence is that the only correct way of functioning of the society is the presence of private ownership of the means of production, because a successful state can only be developed through the market.

It has been proven that defining freedom as an indivisible condition for the existence of a free state, Ludwig von Mises emphasized that under conditions of loss of economic sovereignty, an individual also loses political sovereignty.

Special attention of the authors of the article is drawn to values fundamental to the Western-type economy, such as: free market, private property, economic and political freedom, competition, people's rule, which should become the theoretical basis of the post-war reconstruction of Ukraine.

The authors of the publication emphasize that in the post-war reconstruction it is worth turning to the experience of states that, after the destruction of the socialist camp, changed their value orientations in the organization of social and political life and chose the right path of development and supported the Western vector of integration for the development of their economies, carried out systemic reforms, ideological the basis of which were the teachings of Ludwig von Mises.

Keywords: free market, private property, economic and political freedom, competition, people's rule, reconstruction, syndicalism, interventionism, digital age

Ліберальні вчення Людвіга фон Мізеса як теоретичне підґрунтя післявоєнної відбудови України

Гончарук-Чолач Тетяна, Гурик Мирослава, Томахів Володимир*Західноукраїнський національний університет (Тернопіль, Україна)*

Анотація

У статті розкрито деякі положення вчень всесвітньовідомого вченого зі Львова, засновника австрійської економічної школи Людвіга фон Мізеса, які лягли в основу класичних ліберальних цінностей та були використані в побудові ринкової економіки сучасного зразка. Суть їх полягає в тому, що єдиним правильним у функціонуванні суспільства являється наявність приватної власності на засоби виробництва, тому, що успішною держава може бути лише розвиваючись ринковим шляхом.

Доведено, що визначаючи свободу неподільною умовою існування вільної держави, Людвіг фон Місес наголошував на тому, що за умов втрати економічного суверенітету особистість втрачає також і політичний суверенітет.

Особлива увага авторів статті привернута до фундаментальних для економіки західного типу цінностей таких, як: вільний ринок, приватна власність, економічна та політична свобода, конкуренція, народовладдя, які мають стати теоретичним підґрунтям післявоєнної відбудови України.

З'ясовано, що вчений наголошував на великій ролі народовладдя, коли з життя простих громадян буде поступово відтіснятися велика держава і вони самі стануть господарями. Велика роль у цьому належить федералістичним ідеям, за допомогою яких надаватимуться кожному більше влади на місцях, більше економічних ініціатив. Це по суті звільнення дрібного та середнього бізнесу, та й самої людини, розвиток вільного підприємництва. З цього всього витікає, що кожний громадянин має бути надзвичайно свідомим, відповідальний за самого себе і за своє життя.

Автори публікації наголошують на тому, що в післявоєнній відбудові варто звернутися до досвіду держав, які після руйнування соціалістичного табору, змінили ціннісні орієнтації в організації суспільно-політичного життя та обрали правильний шлях розвитку і підтримали західний вектор інтеграції для розвитку своїх економік, провели системні реформи, ідейне підґрунтя яких склали вчення Людвіга фон Мізеса.

Ключові слова: вільний ринок, приватна власність, економічна та політична свобода, конкуренція, народовладдя, відбудова, синдикалізм, інтервенціонізм, цифрова епоха

Вступ.

Незважаючи на те, що сьогодні ще продовжується російсько-українська війна, питання повоєнної відбудови України все частіше звучить як на світових політичних майданчиках, так і в середині нашої багатостраждальної держави. З цього приводу хочеться висловити також деякі свої міркування.

Насамперед, нам в післявоєнній відбудові варто звернутися до досвіду держав, які після руйнування соціалістичного табору, змінили ціннісні орієнтації в організації суспільно-політичного життя та обрали правильний шлях розвитку (до якого за більше ніж тридцять років ми так і не змогли дійти). Ці держави ще на ранніх етапах посткомуністичної трансформації підтримали західний вектор інтеграції.

Для розвитку їх економік потрібно було провести системні реформи. І багато в чому таке ідейне підґрунтя склали вчення одного з провідних вчених зі світовим ім'ям, науковця українського походження, який народився у Львові, одного із засновників австрійської економічної школи Людвіга фон Мізеса (1881-1973), погляди якого будувалися на принципах ліберальної доктрини. Дуже вдало, сподвижника ринкових відносин, охарактеризував його шанувальник, назвавши його «найбільшим економістом століття – наступного століття» («the greatest economist of the center – the next century») (Шанхай, 2019, с. 189).

Будучи послідовним критиком економічної бази соціалізму, мислитель ґрунтовно проаналізував культуру ринкових відносин, а це в свою чергу допомогло йому закласти підвалини класичної ліберальної перспективи політичної економії та правової держави. Праці Людвіга фон Мізеса давно розтягнуті на цитати і тільки на своїй малій батьківщині його ім'я лише тепер виходить із забуття. Не всі українці, які використовують його цитати знають, що вчений народився на українській землі.

Ще починаючи з 1920-х рр. мислитель критикуючи соціалізм, пророчо писав, що рано чи пізно відбудеться реформування соціалізму, яке «передбачає, зрештою, повернення до капіталізму». А якими актуальними для нашого сьогодення є його слова: «Характерною рисою Заходу є прагнення його народів до свободи – мотив, тривалий час невідомий у країнах Сходу». Сьогодні кожний свідомий українець розуміє вартість цих слів, а кращі з кращих захищають нашу таку рідну свободу на полях російсько-української війни, водночас як росіянам ця свобода і через сто років мало зрозуміла. А якими важливими для нашої післявоєнної відбудови будуть звучати ще одні слова нашого геніального вченого про те, що «демократія – не влада юрби, і щоб відповідати своїм завданням, парламент повинен включати кращі політичні уми нації».

Метою статті є дослідження основних положень вчень Людвіга фон Мізеса, аби вони стали теоретичним підґрунтя післявоєнної відбудови України.

Результати дослідження.

На думку колишнього віце-прем'єр-міністра та міністра фінансів Болгарії (2008-2013) Сімеона Дянкова, «Ранніх реформаторів, таких як Лешек Бальцерович, Вацлав Клаус та прем'єр-міністр Естонії Март Лаар, надихали на їхні зусилля праці Людвіга фон Мізеса» (Велике переродження, 2015, с. 276-277).

Таким чином, праці Людвіга фон Мізеса наголошували, що успішною держава може бути лише розвиваючись ринковим шляхом, оскільки планувати всю економіку зверху не лише не можливо, але й абсурдно. Це пояснюється тим, що соціалізм контролює ціноутворення, а це в свою чергу унеможливорює громадянам самостійно визначати, що скільки коштує, тобто відбирає в людей свободу і штовпорить розвиток економічної машини.

Лише лібералізм надає людині повні свободи. Людвіг фон Мізес пояснював його як доктрину, спрямовану лише на поведінку людей у світі. «Лібералізм – не релігія, не світогляд, не партія з особливими інтересами. Він не є релігією, оскільки не вимагає не віри, не відданості; у ньому немає нічого містичного і ніяких догм. Він не є світоглядом, оскільки не намагається пояснити світобудову, нічого не говорить і не прагне говорити про значення і мету людського існування. Він не є партією з особливими інтересами, бо не надає і не прагне надати якихось особливих переваг певній людині або групі. Лібералізм є чимось абсолютно іншим. Він є ідеологією, доктриною взаємин між членами суспільства й одночасно втіленням цієї доктрини в поведінці людей у реальному суспільстві» (Мізес, 2009b, с. 18).

Основним завданням лібералізму, на думку українського мислителя, являється підвищити зовнішній, матеріальний добробут людей у жодному разі не переймаючись їхніми духовними потребами. Ця ідеологія сприяє задоволенню всіх тих бажань, які можна задовольнити за допомогою речей матеріального світу.

Захищаючи ліберальні цінності Людвіг фон Мізес нищівно критикував основоположні принципи соціальної держави з розширеними повноваженнями, визнаючи наявність центрального уряду в мінімальних формах. При цьому український вчений наголошував, що в даному випадку мова йде не про безпідставне обмеження повноважень держави, а про необхідність, яка випливає із потреби захистити приватну власність. Людвіг фон Мізес писав: «Було б неправильним представляти ставлення лібералізму до держави, говорячи, що він хоче обмежити сферу можливої діяльності останньої або що він у принципі має відразу до будь-якої діяльності з боку держави в економічному житті. Про таку інтерпретацію загалом не може бути мови. Позиція, яку лібералізм посідає стосовно проблеми функцій держави, є неминучим

наслідком його захисту приватної власності на засоби виробництва» (Мізес, 2009b, с. 10). Пріоритетне відношення до приватної власності неможливе з одночасним визнанням права на власність держави та сприяє обмеженню впливу останньої.

Мислитель неодноразово наводить переваги приватної власності на засоби виробництва, порівнюючи таку формацію із соціалістичним типом організації економіки. Загалом Людвіг фон Мізес виділяє п'ять типів організації економічного життя суспільства. Серед них такі:

- система приватної власності на засоби виробництва, за якою передбачається їх періодична конфіскація та подальший перерозподіл;

- система синдикалізму;

- система державної власності на засоби виробництва (соціалізм або комунізм);

- інтервенціонізм (державне втручання в економічне життя);

- система приватної власності на засоби виробництва (капіталізм).

Система приватної власності на засоби виробництва, за якою передбачене скасування нерівності в прибутках та достатку тягне за собою зменшення результативності праці. Що стосується індустріально розвинених суспільств, то така система їм взагалі не підходить, через те, що «цілком безглуздо розформувати молочну ферму, яка має весь комплекс сучасного технічного обладнання» (Мізес, 2009b, с. 15).

Синдикалізм, який проголошує ідею реалізації рівномірного розподілу майна, то тут, на думку Людвіга фон Мізеса, є утопічним через нерівномірні пропорції матеріальних та духовних чинників у різноманітних галузях виробництва. Все це, на думку вченого, приведе до того, що частки власності виявляться однаковими, тобто відбудуться так звані процес зрівнялівки. «Насправді синдикалізм як суспільний ідеал є настільки абсурдним, що лише недалекі люди, які недостатньо роздумували над проблемою, наважувалися захищати його в принципі» (Мізес, 2018).

При соціалізмі чи комунізмі, на думку мислителя, економічна система будується на основі засобів виробництва, які належать державі. При цьому розподіл дивідендів не залежить від виконаної роботи. На соціалістичне суспільство не впливає той факт, чи право власності на засоби виробництва формально передане державі, чи власники умовно зберігають їх за собою, все одно розпоряджатися ними можна лише за згодою держави (Гончарук-Чолач, & Томахів, 2020, с. 205).

І в тому і в іншому випадку приватна власність носить номінальний характер, через те, що лише держава вирішує, що і як треба виробляти та як, кому і за якою ціною варто продавати. Це призводить до спотворення інституту приватної власності, а також

веде до зникнення капіталізму, оскільки власник втрачає інтерес до отримання прибутку, що являється рушійною силою розвитку капіталістичного суспільства.

Тут варто згадати Швецію, яка з 1930-х рр. взяла курс на соціалізм і маючи накопичені за багато років багатства почала їх розподіляти між населенням. У 1984 р. у цій державі було прийнято закон за яким, здобуті прибутки мали віддаватися профспілкам, а ті в свою чергу за них мали викуповувати частки в бізнесу і таким чином, за п'ятдесят років приватної власності не мало бути взагалі. Правда на заперечення такого закону запротестувало більше ста тисяч шведів і закон було відхилено.

У 90-х рр. XX ст. шведські соціал-демократи почали відходити від принципів соціалізму. Причиною цього було право шведів брати відпустки за станом здоров'я на один тиждень, яким в цей період громадяни почали дуже зловживати. Особливо масові відпустки бралися під час різного роду спортивних змагань. І тоді шведські соціал-демократи почали самі приймати закони, які дозволяли приватизацію. Спочатку приватизовувалися нерентабельні школи, лікарні тощо. Таким чином, починаючи з 90-х рр. XX ст. в Швеції почали розвиватися ринкові відносини.

На сьогодні в цій Скандинавській країні влада належить правим партіям. Це говорить про те, що рано чи пізно при соціалізмі настає такий час X, коли суспільство саме починає з'їдати свої багатства і потрібно від таких принципів відходити і шукати потрібний баланс (Гончарук-Чолач, 2020, с. 37).

За словами Людвіга фон Мізеса, інтервенціоналізм виступає «системою приватної власності, регульованою, контрольованою й керованою окремими владними постановами (актами інтервенції). Він умовно перебуває між соціалізмом і капіталізмом. Попри те, що ця економічна система умовно розташована вище за комуністичну, державне регулювання містить величезну кількість ризиків для ринку. Держава, цей суспільний апарат примусу й насильства, є, за необхідністю, гегемоністичним органом» (Мізес, 2009a, с. 492). У цьому випадку, якби держава змогла посилити свій вплив як їй заманеться, вона б скасувала ринкову економіку, а це в свою чергу привело б до тоталітарного соціалізму.

Таким чином, на думку Людвіга фон Мізеса, єдиним правильним у функціонуванні суспільства являється наявність приватної власності на засоби виробництва. Лише існування вільного ринку здатне допомогти індивіду дати відповідь на питання: чи хоче він комусь підкорятися чи ставати власником над кимось. Індивід, віддаючи щось іншим, робить це з власної волі, але за це отримує винагороду. Власник на свій розсуд обмінюється товарами та послугами, при цьому не змушуючи себе до цього, а робить це з своєї доброї волі. Однак і тут є одне але. Воно полягає в тому, що індивід не є повністю незалежним. Вільний

ринок сприяє взаємній залежності кожного члена суспільства між собою. Виконується така формула: покупець залежить від продавця, а продавець – від покупця (Мізес, 2018).

Лише при існуванні приватної власності на засоби виробництва громадяни наділяються різними свободами, які, на думку Людвіга фон Мізеса, існують лише в межах суспільних відносин між людьми. Одночасно, тут варто зауважити, що абсолютна незалежність індивіда в рамках суспільної системи неможлива, оскільки «у суспільстві кожен індивід залежить від розміру внеску, що готові зробити інші індивіди в його добробут, в обмін на внесок цього індивіда у примноження їхнього доходу. Сутність суспільства в такому випадку полягає у взаємному обміні послугами. Громадяни є вільними лише тією мірою, якою вони можуть робити вибір. Отже, власне свобода існує лише там, де індивіди можуть обирати варіант поведінки. Якщо ж люди вимушені погоджуватися з умовами обміну або на них чинять тиск, варто говорити про відсутність свободи» (Пальшков, 2016, с. 27).

Визначаючи свободу неподільною умовою існування вільної держави, вчений наголошував на тому, що за умов втрати економічного суверенітету особистість втрачає також політичний суверенітет. «Людина, яка не має права робити вибір із різних консервів або з мила, також позбавлена права робити вибір із різних політичних партій та програм, а також обирати посадових осіб» (Пальшков, 2016, с. 27).

Коли ж держава заперечує принцип вільного підприємництва та застосовує плановий спосіб регулювання економіки, тоді це означає, що все формується лише під силою апарату примусу та насильства.

Австрійська економічна школа позитивно відносила і до монархічної форми правління, але при умові, що монарх виступає таким собі арбітром, роль якого зводиться до згладжування протиріч між різними станами чи прошарками суспільства. Існування такого монарха триває до того часу, аж поки держава повністю не перейде до республіканської форми правління.

Тут варто згадати античного філософа Платона, який у своїх діалогах «Держава» передбачав для ідеальної держави два монархи, які мали одночасно бути і філософами, але життя підтвердило, що ідея ця носила утопічний характер, оскільки протягом тисячоліть так і не було створено на жодній території таке державне об'єднання (Історія політичної думки, 2016, с. 720).

Сьогодні в воєнний період, держава змушена все контролювати, має бути повна централізація влади, але після перемоги це обов'язково мусить відійти, олігархи надалі не можуть нахилити людей, оскільки це стане великою перешкодою на шляху повоєнної

відбудови та входження до ЄС, до чого прагне сьогодні більшість українців, за що тисячі наших героїв сьогодні проливають свою кров.

Повертаючись до поглядів Людвіга фон Мізеса варто сказати, що вчений наголошував на великій ролі саме народовладдя, коли з життя простих громадян буде поступово забиратися велика держава і вони самі стануть господарями. Тут варто більше розвивати федералістичні ідеї, надавати кожному більше влади на місцях, більше економічних ініціатив. Це по суті звільнення дрібного та середнього бізнесу, та й самої людини, це розвиток вільного підприємництва. З цього всього витікає, що кожний громадянин має бути надзвичайно свідомим, відповідальний за самого себе за своє життя (Мізес, 2009с, с. 760).

Тут варто пригадати історію, коли англійські колоністи, які переїхали до північної Америки винайшли такий елемент народовладдя, коли почали віддалено одна від одної створювати релігійні громади, які пізніше перетворилися в штати і сьогодні Сполучені Штати Америки є найуспішнішою державою світу.

В такому випадку потрібно буде більше влади давати на місцях людям відповідальним, особливо керівні посади повинні займати справжні фахівці, а не багатії, які під час війни відсиджувалися та нічим себе корисним не проявляли в боротьбі з ворогом. Потрібно, щоб мешканці самостійно та чесно обирали собі мерів, місцеві громади мали свої власні фінанси і т.д. І післявоєнна Україна має в цьому розумінні величезний шанс.

Післявоєнна Україна повинна відкривати для себе елементи свого народовладдя, особливо варто задіювати ті його витoki, які в нас існували давно і які близькі нашому менталітету.

Важливу роль тут повинна відіграти цифрова епоха, яка сьогодні існує. З її поширенням представницька демократія поступово буде витіснятися, оскільки людина сама себе всюди тепер вміє реєструвати. Великим нашим досягненням є застосунок «Дія», за допомогою якого мільйони українців самі себе реєструють, не звертаючись до чиновників. Це є нашим великим креативним прогресом.

Важливо також у післявоєнній Україні далі розвивати різноманітні стартапи, на які і сьогодні держава виділяє гроші. Прикладом такого є приватна компанія «Нова пошта», яка здійснює перевезення вже не тільки в межах України, але й за її межами. В післявоєнній Україні таких приватних фірм має розвиватися велика кількість. Це говоритиме про те, що Україна в кіберпросторі буде знаходитися в авангарді. Така цифровізація якраз і дозволить кожній людині зберігати свободу.

Народовладдя в Україні повинне будуватися на принципах здорової ідеї. Це, коли громадяни, які працюють в малому та середньому бізнесі, творчі

люди, не повинні обслуговувати олігархів, які їм платять на свій розсуд, а позбутися залежності від них.

Саме після закінчення російсько-української війни, Україна здолавши московію, повинна побороти й олігархів і стати в авангард правильної нової економічної думки, побудованої на принципах ліберальної доктрини. Головним тут є не дати державі контролювати Інтернет, щоб цифра витягнула людей до народовладдя не на словах, а через різні ініціативи та стартапи і далі ми зможемо піти в справжнє народовладдя, самі не помічаючи цього.

Нам варто йти шляхом Швейцарії, до повної децентралізації, оскільки цифрові технології можуть привести нас і навпаки, як це в наш час відбувається з Китаєм, де тотально контролюється кожна людина, що позбавляє її будь-якої свободи.

Висновки

Таким чином, значення концептуальних ідей всесвітньовідомого вченого зі Львова, засновника австрійської економічної школи Людвіга фон Мізеса, якими було закладено підвалини класичної ліберальної перспективи політичної економії та правової держави надзвичайно великі. Значення його постаті вдало оцінив його учень, Нобелівський лауреат Фрідріх Гаск стверджуючи, що «вплив Людвіга фон Мізеса тепер виходить за межі особистої сфери...Смолоסקип, який він запалив, слугує за дороговказний вогонь для нового руху, який щодня набирає сили», а його ідеї в свій час вдало використані у реформуванні національних економічних систем постсоціалістичних країн Східної Європи та Балтії,

та допомогли їм вдало впровадити в життя свої політичні та економічні успіхи.

Всі ці країни, а саме: Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Болгарія, Румунія, Латвія, Литва, Естонія досягли своєї стратегічної мети у вигляді інтеграції до європейської демократичної спільноти і сьогодні в більшій як Польща та країни Балтії, чи меншій як Угорщина мірі, матеріально допомагають Україні здолати страшного ворога в особі рашистської терористичної держави.

Нашій державі після перемоги варто також прислухатися та взяти собі на озброєння цінні вчення свого земляка Людвіга фон Мізеса, особливо ті, які стосуються побудови справжньої ринкової економіки, побудованої на принципах вільного підприємництва.

Післявоєнна Україна повинна відкривати для себе елементи свого народовладдя, особливо варто задіювати ті його витоки, які в нас існували давно і які близькі нашому менталітету. Народовладдя в Україні повинне будуватися на принципах здорової ідеї. Це, коли громадяни, які працюють в малому та середньому бізнесі, творчі люди, не повинні обслуговувати олігархів, які їм платять на свій розсуд, а позбутися залежності від них.

Саме після закінчення російсько-української війни, Україна здолавши московію, повинна побороти й олігархів і стати в авангард правильної нової економічної думки, побудованої на принципах ліберальної доктрини. І найважливішим пріоритетом тут має стати розширення принципів народовладдя у вигляді прямої демократії, до чого потрібно неухильно йти.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Велике переродження*. (2015). Уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Л.: Видавництво старого лева.
- Гончарук-Чолач, Т. В. (2020). Інтенції дослідження соціальної нерівності та стратифікації від античності до сьогодення. *Гілея: науковий вісник*, 157, 35-41.
- Гончарук-Чолач, Т. В., & Томахів, В. Я. (2020). *Історія українських та зарубіжних політичних вчень*. (Посібник). К.: Крок.
- Історія політичної думки: підручник*. (2016). Л.: «Новий Світ-2000».
- Мізес, Л. (2009a). *Капіталізм, ринок і свобода. Лібералізм: Антологія*. К.: ВД «Простір», «Смолоסקип».
- Мізес, Л. (2009b). *Лібералізм у класичній традиції. Лібералізм: Антологія*. К.: ВД «Простір», «Смолоסקип».
- Мізес, Л. (2009c). *Сутність принципу laissez-faire. Лібералізм: Антологія*. К.: ВД «Простір», «Смолоסקип».
- Мізес, Л. (2018). *Свобода і власність*. Відновлено з https://r-e-ed.com/wp-content/uploads/2018/08/116r_Mises_Liberty_and_Property
- Пальшков, К. Є. (2016). Ліберальні вчення Людвіга фон Мізеса та Мілтона Фрідмана як теоретичне підґрунтя реформування планової економіки. *Політикус*, 1, 25-28.
- Шахай, А. (2019). *Філософія політики*. Х.: Гуманітарний центр.

REFERENCES

- A Great Rebirth*. (2015). Lessons from the Victory of Capitalism over Communism. L.: Old Lion Publishing House.
- History of Political Thought: a textbook*. (2016). L.: "New World-2000".
- Honcharuk-Cholach, T. V. (2020). Intentions for the Study of Social Inequality and Stratification from Antiquity to the Present. *Gilea: Scientific Bulletin*, 157, 35-41.
- Honcharuk-Cholach, T. V., & Tomakhiv, V. Ya. (2020). *History of Ukrainian and Foreign Political Teachings*. (Manual). K.: Step.
- Mises, L. (2009a). *Capitalism, Market and Freedom. Liberalism: An Anthology*. K.: VD "Prostir", "Smoloskip".
- Mises, L. (2009b). *Liberalism in the Classical Tradition. Liberalism: An Anthology*. K.: VD "Prostir", "Smoloskip".
- Mises, L. (2009c). *The Essence of the Laissez-Faire Principle. Liberalism: An Anthology*. K.: VD "Prostir", "Smoloskip".
- Mises, L. (2018). *Freedom and Property*. Retrieved from https://r-e-ed.com/wp-content/uploads/2018/08/116r_Mises_Liberty_and_Property
- Palshkov, K. E. (2016). Liberal Teachings of Ludwig von Mises and Milton Friedman as a Theoretical Basis for Reforming the Planned Economy. *Politicus*, 1, 25-28.
- Shahay, A. (2019). *Philosophy of Politics*. Kh.: Humanitarian Center.